

Nr 3.

Ankom till riksdagens kansli den 11 juni 1943 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående centralisering av underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 12 mars 1943 dagtecknad proposition, nr 179, vilken överlämnats till första särskilda utskottets behandling, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden, föreslagit riksdagen att

dels besluta, att centralisation av underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel skall äga rum enligt av departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 12 mars 1943 angivna grunder;

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad i samma statsrådsprotokoll förordats besluta om avskedsersättning eller årlig ersättning åt personal, som i samband med omorganisationens genomförande entledigas från sin anställning;

dels medgiva, att kostnaderna för uppförande, i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen i förenämnda statsrådsprotokoll förordat, av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland må bestridas med 390 000 kronor utav av riksdagen för uppförande av tvättinrättningar vid Skaraborgs regemente, Gotlands infanteriregemente och Norrlands artilleriregemente anvisade medel samt med återstoden, 1 880 000 kronor, från de under försvarsväsendets fastighetsfond för budgetåret 1943/44 anvisade investeringsanslagen till Vissa byggnadsarbeten m. m., därav 1 230 000 kronor från det under arméförvaltningens delfond uppförda anslaget, 400 000 kronor från det under marinförvaltningens delfond uppförda anslaget och 250 000 kronor från det under flygförvaltningens delfond uppförda anslaget;

dels ock å kapitalbudgeten under Fonden för förlag till statsverket till Anskaffning av maskiner och annan utrustning för centrala tvätt- och reparationsanstalter för budgetåret 1943/44 anvisa ett reservationsanslag av 800 000 kronor.

I anledning av propositionen ha väckts två motioner, nämligen
dels en inom första kammaren av herr *Aqvist*, I:233, vari hemställts,
att särskilda utskottet vid prövningen av frågan om försvarsväsendets skoreparationer, enligt propositionen nr 179, må taga hänsyn till i motionen anförda synpunkter och i anslutning till dessa låta undersöka, om icke den

privata skoindustrien kan åtaga sig försvarsväsendets skoreparationer på lika fördelaktiga villkor som staten själv;

att i fråga om tvätten för försvarsväsendet den privata tvättindustrien lämnas tillfälle att genom anbudsförfarande visa sin konkurrensförmåga samt bidra till att denna fråga ytterligare utredes; samt

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag om anslag till nybyggnader och nyanskaffning av maskiner i vad gäller skoreparationsverkstäder och tvättanstalter för försvarsväsendet;

dels ock en inom andra kammaren av herr *Ekdahl*, II: 341, i vilken hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 179 måtte uttala sig för

att med utnyttjande så långt det är möjligt av befintliga anläggningar centralisering av reparations- och underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel knytes till orter, där flera truppförband äro förlagda, eller till sådana orter, dit denna organisations- och underhållstjänst beträffande flera förband på nära liggande förläggningsplatser lämpligen kan sammanföras;

att graden av centralisering fastställes icke enbart med syfte att ernå rationaliserad industriell drift utan också med aktgivande på den roll, kvaliteten har för uppnående av bästa ekonomiska resultat; samt

att personal, som på grund av centraliseringen måste lämna förut innehavda befattningar och innehaft anställningen under minst två år och som icke kan påvisas ha erhållit sin anställning tillfälligtvis med anledning av den förstärkta beredskapen, må antingen beredas tillfälle till annan likvärdig sysselsättning i försvarets tjänst eller i annan statstjänst eller ock avskedsersättning med belopp i så nära anslutning som möjligt till bestämmelserna i kungl. kungörelsen 1926 nr 10.

I förevarande sammanhang må jämväl framhållas, att i de i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 180 angående organisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning väckta likalydande motionerna I: 235 av herr *von Heland m. fl.* och II: 342 av herr *Olsson* i *Kullenbergstorp m. fl.* uttalats, att det borde bli föremål för närmare undersökning, om icke de medelstora, garnisonsvis ordnade reparationsanstalterna väl fyllde sin uppgift även i ekonomiskt avseende. I vad angår detta spörsmål upptagas motionerna i detta utlåtande till behandling.

I fråga om de skäl, som motionärerna anfört till stöd för sina framställningar, får utskottet hänvisa till motionerna I: 233, I: 235 och II: 341.

Departementschefen har inledningsvis erinrat om, att de grenar av underhållstjänsten vid försvarsväsendet, vilka avse reparation och underhåll av uniformer och övriga beklädnadspersedlar samt skodon ävensom utförande av tvätt, av ålder kännetecknats av en långt gående decentralisering, vilken medfört, att verkstadsdriften i fråga om underhållstjänst med få undantag erhållit karaktären av hantverk. Till belysning av driftens omfattning har

departementschefen nämnt, att under budgetåret 1940/41 antalet skrädderi- och skomakeriverkstäder samt tvättanstalter vid försvarsväsendet utgjorde 150 med en sammanlagd personalstyrka av 141 förmän och 1 370 arbetare.

Frågan om en rationalisering av underhållstjänsten har emellertid, enligt vad i propositionen framhållits, på sistone tilldragit sig ökad uppmärksamhet, och vissa åtgärder, syftande till rationalisering och effektivisering därav, ha även vidtagits. På föranstaltande av arméförvaltningens intendenturdepartement har gjorts en undersökning rörande de besparingsmöjligheter, som en koncentration av underhållstjänsten till större centralverkstäder kunde förväntas medföra, och såsom ett led i denna undersökning har försöksverksamhet bedrivits dels vid en för ändamålet upprättad, till arméns centrala beklädnadsverkstad i Stockholm administrativt knuten skrädderi- verkstad, dels ock i fråga om skoreparationer vid Malmö skofabriks aktiebolags verkstäder i Malmö. Driften vid dessa försöksverkstäder pågår alltjämt. Föredragande departementschefen har framhållit, att de besparingar — såväl i direkt produktiv arbetstid som i penningar — vilka genom metodförbättringar uppnåtts vid försöksdriften, genomsnittligt sett vore betydande.

Sedermere har frågan om en rationalisering av underhållstjänsten upptagits av *statens krisrevision*, som i skrivelse till Kungl. Maj:t den 2 februari 1942 föreslog igångsättande av en särskild utredning rörande ordnandet av reparationstjänsten. Krisrevisionen skisserade därvid olika tänkbara lösningar av frågan.

Departementschefen har därefter den 17 april 1942 utverkat Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla särskilda sakkunniga för att underkasta frågan om en centralisering av reparationstjänsten eller ett överförande av dessa uppgifter på den privata beklädnadsindustrien en allsidig och förutsättningslös utredning. Den 5 maj 1942 anmodade departementschefen ordföranden i svenska beklädnadsarbetarförbundet I. Larsson, översten i intendenturbefattning i flygvapnets reserv T. Lychnell och direktören vid Norrahammars bruk T. Öberg att såsom sakkunniga utföra ifrågavarande utredningsuppdrag, varvid åt Lychnell uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

Till fullgörande av ifrågavarande uppdrag avgåvo de sakkunniga, vilka antagit benämningen *1942 års militära reparationstjänstutredning*, den 16 oktober 1942 principbetänkande angående centralisering av reparations-tjänsten i fråga om intendenturmateriel. I betänkandet förordades, att underhållstjänsten i fråga om tvätt och reparationer av beklädnadsmateriel skulle centraliseras till sju — eventuellt åtta — anstalter för försvarsväsendet i dess helhet.

I principbetänkandet framlades icke något detaljerat förslag beträffande de med den ifrågasatta centraliseringen av reparationsväsendet sammanhängande nybyggnadsfrågorna m. m. Dylika förslag ha sedermera successivt avgivits av utredningsmännen. Sålunda har utredningen med skrivelse

den 23 januari 1943 överlämnat förslag jämte ritningar och kostnadsberäkningar angående uppförande av central tvätt- och reparationsanstalt för VII. militärområdet. Vidare har utredningen med skrivelse den 27 februari 1943 överlämnat förslag, jämte ritningar och kostnadsberäkningar, angående uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden.

Förslag om uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvarsväsendet i övrigt beräknas komma att framläggas av utredningen inom en nära framtid.

I. Principförslag beträffande centralisering av underhållstjänsten.

1942 års militära reparationstjänstutredning, som i första hand utrett frågan, huruvida en omläggning av underhållstjänsten är önskvärd ur ekonomiska och andra synpunkter, har i sitt förenämnda principbetänkande påvisat, att en övergång från den nuvarande hantverksmässiga verkstadsdriften till industriell drift i större skala är ägnad att medföra påtagliga fördelar i olika hänseenden. En väsentlig förutsättning för en ekonomisk underhållstjänst vore enligt utredningens mening, att reparationstjänst och nytillverkning respektive anskaffning ställdes under enhetlig central ledning. Enär kontrollen av slitningsgraden och reparationsmöjligheterna i regel ägde rum efter det persedlarna undergått tvätt, borde tvättinrättningar och reparationsverkstäder inrymmas i gemensamma anläggningar. Härigenom skulle även administrations- och transportkostnaderna nedbringas.

I syfte att närmare belysa de besparingsmöjligheter, som erbjuda sig vid en rationalisering av underhållstjänsten, har utredningen verkställt vissa approximativa självkostnadsberäkningar med avseende å dels den nuvarande verkstadsdriften, dels ock en till förslagsvis sju centrala anläggningar koncentrerad verkstadsdrift. Att i utredningens kalkyler räknats med sju centralanläggningar sammanhänger med att därvid anläggningarna skulle få lämplig storleksordning för drift i industriell skala.

Beträffande skradderi- och skomakerireparationerna ha självkostnadsberäkningarna givit till resultat, att de totala årskostnaderna för reparationsbehovet för samtliga försvarsgrenar under ett normalår enligt 1942 års försvarsordning kunna uppskattas till 6,47 miljoner kronor vid nuvarande verkstadsdrift och till 3,6 miljoner kronor vid en till sju verkstäder koncentrerad drift, allt enligt 1939 års pris- och lönenivå. Centraliseringen skulle alltså medföra en årlig besparing av i runt tal 2,87 miljoner kronor.

För vattentvätten skulle en centralisering till sju anstalter kunna medföra en sänkning av kostnaderna vid en uppskattad tvättmängd av 8,4 miljoner kilogram per normalår med omkring 825 000 kronor per år enligt 1939 års

prisläge, och för den kemiska tvätten skulle besparingen komma att uppgå till omkring 240 000 kronor.

Den sammanlagda årliga besparing, som i jämförelse med driften vid lokala verkstäder och tvättinrättningar skulle uppkomma vid en centralisering av underhållstjänsten till sju anläggningar, utgör således enligt utredningens beräkningar 3,935 miljoner kronor enligt 1939 års prisnivå, motsvarande en besparing av i runt tal 5 miljoner kronor enligt nuvarande pris- och löneläge.

Reparationstjänstutredningen har vägt fördelar och olägenheter med avseende å centraliserad underhållstjänst mot varandra och har därvid funnit, att vissa angivna olägenheter uppvägas av fördelar i olika hänseenden.

Den intendenturmateriel, som enligt utredningens mening i främsta rummet lämpar sig för en centraliserad reparationstjänst, utgöres av sådan materiel, som framställes ur råvarugrupperna textil, skinn och läder, d. v. s. uniformspersedlar, pålsar, linne- och bomullsartiklar samt skodon.

I fråga om de centrala anläggningarnas placering har utredningen kommit till den uppfattningen, att det av militära skäl torde vara ofrånkomligt, att särskilda anläggningar för underhållstjänsten avses för Bodens fästning, Karlskrona kustförsvarsområde och Gotlands militärområde, även om dessa anläggningar skulle bliva av mindre omfattning än vad som ur ekonomisk synpunkt vore önskvärt. I övrigt har platsvalet ansetts böra ske under beaktande av ett flertal olika faktorer, såsom fraktkostnader, vattentillgång, vattenkvalitet och avloppsförhållanden, belägenhet i förhållande till större militära förlägningscentra, tillgång på arbetskraft och bostäder samt belägenhet i dyrortshänseende, ävensom kommunikationstekniska och luftskyddssynpunkter. Preliminärt har utredningen funnit sig kunna utgå från att, utöver ovan angivna av särskilda hänsyn betingade anläggningar, för övriga delar av försvarsväsendet fyra å fem centrala anstalter böra upprättas, förslagsvis belägna en i mellersta Norrland, en i Stockholms omedelbara närhet, eventuellt ytterligare en i mellersta Sverige, en i västra Götaland och en i södra Götaland.

I fråga om reparationstjänsten av beklädnadsartiklar och skodon finnes för närvarande icke någon organiserad civil industri.

Utredningen har trätt i förbindelse med representanter för konfektionsindustrien i syfte att utröna, huruvida intresse förefinnes att upptaga den militära reparationstjänsten i ifrågavarande verksamhet. Utredningen har kommit till den uppfattningen, att under normala förhållanden något större intresse härutinnan icke föreligger. I fråga om tvätten har inlett en undersökning, huruvida befintliga civila företag skulle helt eller delvis kunna ombesörja försvarsväsendets behov av tvätt. Ett överflyttande av tvättverksamheten till civila anstalter skulle emellertid nödvändiggöra tillskapandet av en särskild kontrollorganisation för övervakande av att icke felaktigt tvättförfarande och olämpliga tvättmedel komma till användning. Vidare

sakna de civila tvättanstalterna i regel möjlighet att reparera tvättgodset i den omfattning, som erfordras. Utredningen har stannat vid att förorda, att underhållstjänsten kvarbliver i statlig regi, men har förutsatt, att den civila industrien i fråga om såväl reparation som tvätt tages i anspråk för militärt behov vid beredskapstillfällen och mobilisering. De centrala anstalterna kunna sålunda beräknas med utgångspunkt från det normala fredsbehovet, varvid möjlighet till driftsökning genom arbete i skift förefinnes.

Utredningen har funnit, att frågan om statlig bolagsdrift eller affärsdrift icke har någon väsentlig betydelse vid bedömande av frågan om centraliserad underhållstjänst, även om statlig affärsdrift syntes vara att förorda såväl ur militär beredskapssynpunkt som ur militära synpunkter i övrigt. Emellertid borde driften vid de centrala anstalterna anpassas efter inom privatindustrien vedertagna normer, som möjliggöra industrimässiga kalkyler. Sålunda borde driften förränta och amortera i anläggningarna investerat kapital. Underhållstjänsten borde ställas under samma ledning som nytillverkningen. Till överingenjör i den centrala tekniska och driftsekonomiska ledningen för underhållstjänsten borde utses en väl kvalificerad ingenjör med god industriell erfarenhet och ådagalagd organisationsförmåga och denne borde utses för viss tid och placeras i någon av lönegraderna C 7—C 9. För varje central anstalt borde avses en driftsledare, ingenjör, med god praktik som arbetsledare, tillsatt för viss tid och placerad i någon av lönegraderna C 1—C 3.

Vid en centralisering av underhållstjänsten i enlighet med av utredningen angivna riktlinjer kommer en betydande del av den nuvarande förmans- och arbetarpersonalen att bli övertalig. I den mån den övertaliga personalen icke kan beredas sysselsättning inom andra verksamhetsgrenar, uppkommer härvid frågan, huruvida särskilda åtgärder från statsmakternas sida kunna anses påkallade i syfte att kompensera personalen för de olägenheter, som bli en följd av personalens entledigande.

Utredningen har icke ansett sig kunna uttala något bestämt omdöme, hur långt gående åtgärder i detta syfte som böra vidtagas, men förutsätter att det under nuvarande förhållanden icke föreligger några särskilda svårigheter för åtminstone den yngre personalen att erhålla annan anställning. Det torde emellertid få antagas, att efter avskedandet någon tid kommer att förflyta, innan ny anställning erhålles.

Utredningen har erinrat om att 1925 års riksdag på framställning av Kungl. Maj:t beslöt att bereda viss daglönar- och månadslönarpersonal, som blev övertalig i följd av den då beslutade nedskärningen av försvarsorganisationen, särskilda förmåner i form av förtidspension eller avskedsersättning, och att i samband med domänverkets omorganisation år 1933 statsmakterna likaså fattade beslut om beredande av särskilda förmåner åt viss i samband med organisationens genomförande övertalig tjänstemannapersonal.

Rörande innebörden av de ifrågakvarande besluten har utredningen lämnat

en redogörelse, som intagits i propositionen å sid. 10 och 11, och får utskottet här hänvisa till denna.

För egen del framhåller utredningen, att vid bedömande av frågan, huruvida vid en centralisering av underhållstjänsten särskilda åtgärder från statsmakternas sida må anses påkallade i förevarande avseende, är att märka, att — i motsats till vad förhållandet var år 1925 — numera en fullt ordnad tjänstemanna- och arbetarpensionering genomförts, och att personalen redan inom ramen för densamma är tillförsäkrad vissa förmåner vid avgång ur tjänst före uppnådd pensionsålder. För förmånerna i fråga ha de sakkunniga lämnat en å sid. 11 och 12 i propositionen intagen redogörelse. I anslutning till denna redogörelse framhåller utredningen, att motsvarande personal, som vid genomförandet av 1925 års försvarsordning tillerkändes förtidspension, numera från 65 års ålder kan komma i åtnjutande av tjänstelivräntor, som till sina belopp överstiga nämnda förtidspensioner med som regel mera än 50 procent. Utredningen har vidare framhållit, att verkställda undersökningar utvisade, att för avskedad personal, som vid tillämpning av bestämmelserna i kungörelsen 1926: 10 skulle erhålla engångsersättning, värdet av numera förefintlig rätt till tjänste- och familjelivränta i allmänhet — åtminstone för något äldre löntagare — finge anses motväga nämnda engångsersättning. Sålunda skulle för en manlig arbetare med 5 tjänsteår engångsersättningen utgöra 2 000 kronor, om månadslönen är 400 kronor, medan det efter 3 procents räntefot beräknade kapitalvärdet av livräntorna kunde uppskattas till ungefär 3 300 kronor, om arbetaren vid avskedet är 55 år, och till ungefär 1 000 kronor, om avgångsåldern är 25 år.

Utredningen har emellertid funnit det kunna ifrågasättas, huruvida icke personalen borde tillerkännas en avskedsgratifikation, motsvarande förslagsvis en månads avlöning, där anställningstiden uppgår till minst 5 år. Sådan gratifikation skulle dock ej utgå till personal, som anställdts först under tiden för den nuvarande militära beredskapen, och ej heller till den, som redan överskridit pensionsåldern. I fråga om personal motsvarande den grupp, som i samband med 1925 års riksdags beslut om nedskärning av försvarsorganisationen erhöll förtidspension jämlikt kungörelsen 1926: 10, skulle kunna ifrågasättas att utgiva särskild årlig ersättning fram till 65 års ålder. Med hänsyn till värdet av de tjänstelivräntor, som från 65 års ålder skulle utgå till denna personalgrupp, hade de årliga ersättningarna därvid ansetts böra avvägas med utgångspunkt från de enligt 1926 års kungörelse beräknade förtidspensionerna, ökade med 10 procent, jämte rörligt tillägg och kristillägg, för närvarande tillhoppa 31 procent. Under antagande att samtliga nuvarande anställningshavare skulle avskedas utan att vinna ny anställning, kunde kapitalvärdet av årliga ersättningar fram till 65 års ålder uppskattas till omkring 875 000 kronor och engångsersättningarna till ungefär 130 000 kronor. Med utgångspunkt från att av den nuvarande personalen komme att behållas så stor del, som beräknades behövlig i den nya orga-

nisationen, samt att entledigande skulle ske i första hand av personal utan någon som helst rätt till avskedsersättning, hade erforderliga engångsersättningar uppskattats till omkring 50 000 kronor.

Kostnaderna för erforderliga nybyggnader och maskinanskaffningar m. m. hade i utredningens principbetänkande approximativt uppskattats till 5,9 miljoner kronor enligt 1939 års priser. Härifrån hade dock beräknats avgå *dels* ett belopp av 750 000 kronor, utgörande uppskattad nyanskaffningskostnad för sådan maskinell utrustning, som kunde övertagas från nuvarande tvättinrättningar och reparationsverkstäder, *dels ock* — under förutsättning att de nuvarande lokalerna för marinens reparationsverkstäder och tvättinrättning i Karlskrona kunde disponeras för en blivande centralanstalt för Karlskrona kustförvarsområde — ett belopp av 230 000 kronor. Nybyggnadsprogrammets genomförande skulle därmed stanna vid en kostnad av 4,92 miljoner kronor. Omräknat till nuvarande prisläge (30 procent förhöjning) motsvarar detta belopp en byggnadskostnad av tillhoppa 6,4 miljoner kronor.

Av de myndigheter, vilka yttrat sig över utredningens principbetänkande, ha *överbefälhavaren, marinchefen, marinförvaltningen, statens krisrevision, försvarsväsendets verkstadsnämnd, statskontoret* och *riksräkenskapsverket* tillstyrkt eller förklarat sig i princip icke ha något att erinra mot att den ifrågasatta centraliseringen av underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel kommer till stånd. *Arméchefen* har ansett, att de närmare konsekvenserna av en centralisering ur truppförbandens synpunkt böra göras till föremål för utredning. *Arméförvaltningen*, som förklarat sig dela utredningens uppfattning därom, att stora fördelar stå att vinna genom övergång till en mera rationaliserad industriell drift av underhållstjänsten, har emellertid på en del punkter framfört kritik mot de i betänkandet framlagda beräkningarna ävensom anfört avvikande mening i fråga om vissa av de utav utredningen gjorda principuttalandena. *Chefen för flygvapnet och flygförvaltningen* ha förklarat sig icke kunna giva sin anslutning till förslaget, enär utredningen låtit besparingssynpunkten vara avgörande och icke tagit tillräcklig hänsyn till vad som ur militär synpunkt vore lämpligt.

Allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd ha uttalat, att det från början borde fastslås, till vilken lönegrad den driftsledande personalen vid varje anstalt skulle vara hänförd, så att icke valfrihet föreläge i fråga om lönegradsplaceringen vid en och samma anstalt. Beträffande löneställningen för överingenjören ha lönenämnderna förordat dennes inplacering i lönegraden C 8. *Statens arbetsmarknadskommission* har framhållit, att i den mån personal, som blir övertalig vid centraliseringens genomförande, icke kan beredas annan anställning vid försvarsväsendet och ej heller utan särskilda åtgärder från statsmakternas sida absorberas inom andra verksamhetsgrenar, möjligheten förefunnes att genom omskolning vid statliga beredskapskurser underlätta övergången för dem till andra yrkes-

områden. *Försvarsverkens civila personals förbund, försvarets civila tjänstemannaförbund* och *Sveriges arbetsledarförbund* ha föreslagit ersättning för personal, som entledigas i samband med centraliseringens genomförande, enligt förmånligare beräkningsgrunder än de av utredningen förordade.

En närmare redogörelse för innehållet i de över utredningens principbetänkande avgivna yttrandena har intagits i propositionen å sid. 13—19.

Departementschefen har för egen del anfört i huvudsak följande.

Oavsett om de av utredningen framlagda kalkylerna på samtliga punkter kunde anses fullt bärande eller ej — det ville synas som om de framställda erinringarna i vissa hänseenden icke saknade fog — syntes den gjorda undersökningen dock klart giva vid handen, att vid ett realiserande av centraliseringstanken de med omläggningen förbundna investeringarna i form av fasta anläggningar och rationell teknisk utrustning kunde göras i hög grad räntabla. Ur industriella och driftsekonomiska synpunkter syntes mycket starka skäl tala till förmån för en omläggning i anslutning till de sakkunnigas förslag av denna underhållstjänst.

Om således rent tekniska och industriella faktorer talade för en centralisering av underhållstjänsten, borde givetvis icke förbises, att en driftskoncentration kunde ur militära synpunkter vara förenad med vissa nackdelar. Olägenheterna syntes huvudsakligen hänföra sig till den ökade transportapparaten ävensom till att truppförbanden med hänsyn till transportavståndet och kravet på en någorlunda jämn belastning vid de centrala anstalterna nödgades avvara reparationsgodset under något längre tid än för närvarande, på grund varav den i bruk varande persedelstocken måste ökas. Från militärt håll hade dessa olägenheter delvis starkt understrukits. Utan att underskatta betydelsen i och för sig av de invändningar, som sålunda ur rent militära synpunkter rests mot tanken på en centralisering av underhållstjänsten, funne departementschefen dock de påtalade olägenheterna icke kunna tillmätas avgörande betydelse vid jämförelse med de fördelar, främst i ekonomiskt hänseende, som borde kunna vinnas genom den ifrågasatta omläggningen.

Enligt utredningens förslag skulle åtgärderna begränsas till att avse reparation av uniformspersedlar och skodon samt övriga beklädnadsartiklar ävensom utförande av tvätt.

I ett par av remissyttrandena hade härutöver förordats åtgärder för centralisering av reparationstjänsten även på andra områden. Härvid syntes ha avsetts jämväl reparation av annan intendenturmateriel, såsom sadelmakeri-, måleri- och träarbeten, ävensom viss tygmateriel. Beträffande dessa former av reparationstjänst finge mera rationella och ekonomiskt fördelaktiga driftsformer sökas genom sammanförande såvitt möjligt av reparationsverkstäder på en och samma ort till en gemensam verkstad. Förhållandena på dessa områden vore föremål för intendentur- och tygdeparte-

mentens uppmärksamhet. Departementschefen ämnade i annat sammanhang återkomma till frågan om anvisande av anslag för sådant ändamål.

Departementschefen utginge alltså från att beträffande tvätt samt reparation av skodon och andra beklädnadsartiklar en centralisation till för flera orter gemensamma anläggningar skulle på sätt de sakkunniga förordat komma till stånd men att beträffande övrig militär underhållstjänst centraliseringsåtgärderna skulle i huvudsak avse sammanförande i den utsträckning, som prövades lämplig, av verkstäder på en och samma ort till en för orten gemensam central verkstad. Härvid har departementschefen dock förutsatt, att även i fortsättningen behov komme att föreligga att vid de särskilda truppförbanden disponera en eller annan yrkesarbetare jämte erforderlig militär handräckningspersonal för utförande av smärre, brådskande reparationer. På försvarsgrenarnas intendentur- och tygmyndigheter liksom även på ledningen av de nya centralverkstäderna borde emellertid ankomma att tillse, att denna verksamhet icke erhöles större omfattning än som vore nödvändig med hänsyn till föreliggande behov. Det borde även framhållas, att i varje fall i fredstid viss reparations- och underhållsverksamhet torde vad beträffar tygmateriel kunna koncentreras till sådana för truppförbanden centrala anstalter som Carl Gustafs stads gevärsfaktori, gasmaskfabriken i Åker och centrala torpedverkstaden.

Några meningsskiljaktigheter rörande lämpligheten av de av de sakkunniga till uppförande ifrågasatta anstalterna för tvätt och reparation av beklädnadsartiklar i Boden och på Gotland hade icke framkommit. Någon tvekan om behovet av en dylik anläggning i Stockholm syntes ej heller föreligga. Den närmare utformningen av organisationen i övrigt borde få bli beroende på fortsatt övervägande inom 1942 års militära reparationstjänstutredning. I remissyttrandena framförda synpunkter på platsvalet och därmed sammanhängande spörsmål borde härvid beaktas.

Ett särskilt problem i samband med en centralisering av underhållstjänsten utgjorde frågan om de åtgärder, som kunde befinnas påkallade i syfte att kompensera den blivande övertaliga förmans- och arbetarpersonalen för de olägenheter, som bleve en följd av personalens entledigande. Utredningen hade icke ansett sig kunna uttala något bestämt omdöme, huru långt gående åtgärder som borde vidtagas.

För egen del utginge departementschefen från att den personal, som nu sysselsättes vid truppförbandens ifrågavarande tvättinrättningar och verkstäder, komme att i mån av lämplighet tagas i anspråk vid rekryteringen av personalen i de centrala tvätt- och reparationsanstalterna. Nu anställd personal, som ej kunde på denna väg beredas fortsatt anställning och ej heller kunde sysselsättas vid den reparationservice, som fortfarande borde vara i viss omfattning anordnad vid truppförbanden, syntes i den mån så funnes möjligt böra tagas i anspråk för lämpligt förrådsarbete m. m. såsom civil handräckningspersonal vid truppförbanden. Givet vore emellertid, att endast

en del av ifrågavarande personal kunde erhålla sådana arbetsuppgifter och att ett urval efter lämplighet härvidlag måste ske. Det vore för närvarande svårt att bilda sig en uppfattning om i vad mån den övriga personalen kunde beredas fortsatt sysselsättning inom försvarsväsendet. I betraktande av ovissheten rörande de allmänna konjunkturerna på arbetsmarknaden syntes man få räkna med att åtminstone en del av denna personal kunde komma att sakna möjlighet att vinna ny anställning. Under sådana förhållanden syntes försiktigheten bjuda, att ståndpunkt nu toges till frågan om vidtagande av särskilda åtgärder till mildrande av de olägenheter, som kunde uppkomma för den därav berörda personalen.

Departementschefen funne sig i anslutning till utredningens förslag böra förorda, att till personal, som uppfyllde de i 1925 års ersättningsgrunder angivna villkoren för erhållande av förtidspension, skulle årligen utgå särskild ersättning fram till den ålder, då tjänstelivräntor jämlikt gällande pensionsreglementen erhållas. Med hänsyn till värdet av de tjänstelivräntor, som från denna ålder utgå till denna personalgrupp, borde de årliga ersättningarna avvägas med utgångspunkt från de enligt kungörelsen 1926: 10 beräknade förtidspensionerna, ökade med 10 procent jämte rörligt tillägg och kristillägg. Vad anginge den övertaliga personalen i övrigt ansåge departementschefen sig böra med biträdande av utredningens förslag tillstyrka, att avskedsgratifikation finge utgå till den, som kunde räkna minst fem års anställning, varvid dock förmånen i fråga ej borde tillkomma personal, som anstälts på grund av den förstärkta försvarsberedskapen, och ej heller den, som redan överskridit pensionsåldern. Utredningen hade utgått från att gratifikationen skulle motsvara en månadslön. För egen del funne departementschefen skäligt, att gratifikationen för äldre personal, förslagsvis med tio års anställningstid och därutöver, bestämdes till två månadslöner. I övrigt borde beträffande rätt till ersättning för övertalig personal kunna i huvudsak tillämpas de bestämmelser, som innefattades i 1925 års ersättningsgrunder. Det borde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare föreskrifter i ämnet i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen nu anförts.

Såsom av den i det föregående lämnade redogörelsen framginge, hade kostnaderna för erforderliga nybyggnader och maskinanskaffningar m. m. i utredningens principbetänkande approximativt uppskattats till 5,9 miljoner kronor enligt 1939 års priser, varifrån dock beräknats avgå dels ett belopp av 750 000 kronor, utgörande uppskattad nyanskaffningskostnad för sådan maskinell utrustning, som förutsatts kunna övertagas från nuvarande tvättinrättningar och reparationsverkstäder, dels ock — under förutsättning att de nuvarande lokalerna för marinens tvättinrättning och reparationsverkstäder i Karlskrona kunde disponeras för en blivande centralanstalt för Syd-kustens marindistrikt — ett belopp av 230 000 kronor. Nybyggnadsprogrammets genomförande skulle därmed stanna vid en kostnad av 4,92 miljoner

kronor, motsvarande en byggnadskostnad av tillhoppa 6,4 miljoner kronor enligt nuvarande prisläge.

I de av utredningen sedermera framlagda förslagen till uppförande av tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm, i Boden och på Gotland hade kostnaderna för byggnader och maskinanskaffning m. m. beräknats till sammanlagt 3 035 000 kronor. I samband därmed hade utredningen anmält, att kostnaderna för återstående för försvarsväsendet erforderliga centralanläggningar, enligt i principbetänkandet angiven organisationsplan, beräknades uppgå till 4,1 miljoner kronor. Programmets genomförande skulle således draga en total engångskostnad av $(3\,035\,000 + 4\,100\,000 =) 7\,135\,000$ kronor. Den frånsett inträdd prisfördyring uppkommande merkostnaden å $(7\,135\,000 - 6\,400\,000 =) 735\,000$ kronor vore enligt vad utredningen uppgivit beroende på *dels* att Stockholmsanläggningens lokalutrymmen med tanke på det planerade garnisonssjukhusets tvättbehov ävensom för möjliggörande av central försöksverksamhet m. m. tillmätts större än som ursprungligen avsetts, *dels ock* att Gotlandsanstalten ansetts böra dimensioneras jämväl för landstingets sjukvårdsinrättningars tvättbehov.

Om det vid den fortsatta utredningen skulle visa sig ändamålsenligt att — såsom i remissutlåtandena ifrågasatts av arméförvaltningen respektive av statens krisrevision — bibehålla vissa av de nuvarande anläggningarna och eventuellt öka antalet centrala anstalter med ytterligare en, respektive i driftsekoniskt syfte sammanföra de redan befintliga Karlskronaanläggningarna med den av utredningen ifrågasatta centralanstalten för södra delen av landet, syntes de sålunda framlagda kostnadsberäkningarna behöva revideras. Utredningen hölle emellertid före, att totalkostnaderna för de återstående anläggningarna, även om vissa ändringar i principbetänkandets uppläggning skulle anses påkallade, borde kunna inrymmas inom den ovan angivna kostnadsramen, 4 100 000 kronor. För egen del ansåge departementschefen sig icke böra i frågans nuvarande läge ingå på ett närmare bedömande av storleken av de återstående kostnaderna men utginge från att anläggningarna planerades på sådant sätt, att engångskostnaderna om möjligt skulle kunna inrymmas inom den av utredningen angivna ramen.

Utskottet. I likhet med föredragande departementschefen finner utskottet, att en övergång från den nuvarande, i hantverksmässiga former bedrivna tvätt- och reparationsverksamheten inom försvarsväsendet till industriell drift i större skala skulle vara ägnad att medföra påtagliga fördelar i tekniskt och ekonomiskt hänseende. Även om den besparing, som vinnes genom en centralisering av den nuvarande verkstadsdriften, måhända icke blir så stor som utredningen beräknat, bygger det i propositionen framlagda förslaget otvivelaktigt på ekonomiskt riktiga principer. En koncentration av verkstadsdriften måste även, såsom departementschefen framhållit, vara ägnad att skapa ökade möjligheter för ett sakkunnigt och enhetligt bedömande av

de med underhållsväsendet sammanhängande tekniska problemen. Ur industriella och driftsekonomska synpunkter torde sålunda starka skäl tala för en omläggning av ifrågavarande underhållstjänst i enlighet med de sakkunnigas förslag.

Från vissa håll har gjorts gällande, att en driftskoncentration ur militära synpunkter skulle vara förenad med olägenheter, främst hänförliga till den ökade transportapparaten samt till nödvändigheten för truppförbanden att avvara reparationsgodset under något längre tid än för närvarande. Sistnämnda omständighet har ansetts medföra, att den i bruk varande persedelstocken måste ökas. I vad mån en sådan ökning kan bli erforderlig blir givetvis beroende av den förlängning av reparationstiden, som kommer att inträda vid en centralisering. Att tillförlitligt bedöma ökningens storlek torde, såsom föredragande departementschefen framhållit, bli möjligt först sedan någon tids erfarenhet rörande den nya organisationen föreligger. Genom lämpliga organisatoriska åtgärder torde emellertid de anförda olägenheterna kunna minskas.

Vad transportkostnaderna beträffar vill utskottet erinra, att reparations-tjänstutredningen funnit dessas inverkan i kostnadshänseende bli av underordnad betydelse. Vid koncentration till sju anläggningar med en medelkapacitet av 1,2 miljoner kilogram tvättgods per år skulle enligt utredningens beräkningar kostnaderna för järnvägsfrakt i genomsnitt understiga 1 öre per kilogram tvättgods. Därest transporter utföras med lastbilar, torde kostnaderna sannolikt bli lägre, beroende på att omlastningar då ej ifrågakomma.

Reparationstjänstutredningen har för sin del ansett ådagalagt, att det vid centraliserad underhållstjänst icke vållar tekniska svårigheter att uppnå varje grad av önskad standard. Under hänvisning härtill vill utskottet i anledning av motionen II: 341 framhålla vikten av att en tillfredsställande reparationsstandard uppehålls även efter en omläggning av driften.

Av det sagda framgår, att avgörandet av centraliseringsfrågan måste föregås av en avvägning av fördelar mot nackdelar. Om icke synnerligen starka skäl mot en centralisering kunna anföras, kan det knappast väntas, att statsmakterna skola avstå från en så betydande kostnadsbesparing som den nu aktuella. Sådana skäl ha enligt utskottets mening icke anförts. Utskottet har för sin del kommit till den uppfattningen, att olägenheterna mer än väl uppvägas av fördelar. Vid fullföljandet av utredningen om reparationstjänsten bör emellertid — i anslutning till vad som yrkats i de likalydande motionerna I: 235 och II: 342 samt i motionen II: 341 — uppmärksamhet ägnas åt frågan, huruvida det icke i särskilda fall, då en förläggningssort är belägen på långt avstånd från närmaste centrala anstalt, kan visa sig fördelaktigt att bibehålla nuvarande ordning för underhållstjänsten.

Av skäl, som i propositionen anförts, bör den starkare koncentrationen av reparationsverksamheten lämpligen omfatta allenast reparation av skodon

och övriga beklädnadsartiklar samt utförande av tvätt. Vad departementschefen anfört rörande formerna för rationalisering av reparationstjänsten på andra områden har icke föranlett uttalande från utskottets sida. Utskottet vill framhålla, att den i propositionen omnämnda frågan om anvisande av anslag till vissa tygverkstäder numera förelagts riksdagen genom Kungl. Maj:ts proposition 1943: 302.

Den centraliserade organisation på underhållstjänstens område, som här föreslagits, har beräknats med utgångspunkt från det normala fredsbehovet. Det har sålunda förutsatts, att privatindustrien i fråga om såväl reparation som tvätt skall tagas i anspråk för militärt behov vid beredskapstillfällena och mobilisering.

Utskottet vill framhålla lämpligheten av att de centrala anstalterna till sin kapacitet så avpassas, att de kunna tillgodose jämväl garnisonssjukhusens behov av tvätt och reparationer. Utskottet har beaktat, att den nu till utförande föreslagna Gotlandsanstalten ansetts böra dimensioneras jämväl för landstingets sjukvårdsinrättningars tvättbehov. En sådan anordning är enligt utskottets mening principiellt synnerligen lämplig. Det synes sannolikt, att mycket skulle stå att vinna i ekonomiskt avseende genom att möjligheterna till samarbete på ifrågavarande område med landstingen och större städer tillvaratagas. Utskottet anser därför, att vid den fortsatta utbyggnaden av organisationen böra övervägas de fördelar, som kunna ernås genom att anstalterna avses för både statligt och kommunalt bruk. I detta sammanhang vill utskottet slutligen understryka att, såsom också i propositionen får anses förutsatt, vid förläggningen av de centrala anstalterna hänsyn i möjligaste mån bör tagas till dyrortsgrupperingen.

Till förslaget, att centrala anstalter för tvätt och reparation av beklädnadsartiklar nu böra komma till utförande i Stockholm och Boden samt på Gotland, ansluter sig utskottet i princip. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma den ordning, i vilken dessa centrala anstalter böra komma till utförande. Utskottet har icke förbisett, att det i nuvarande läge kan bereda vissa svårigheter att för ifrågavarande byggnadsarbeten avse arbetskraft och material. Utskottet förutsätter, att en prövning av arbetenas angelägenhetsgrad kommer att i vanlig ordning äga rum inom socialdepartementets byggnadsberedning. Den planerade utbyggnaden av organisationen torde få äga rum i den takt förhållandena medgiva.

Av vad utskottet sålunda anfört framgår, att utskottet funnit sig icke kunna tillstyrka motionen I: 233. Utskottet har i sammanhang med behandlingen av denna motion haft under övervägande, huruvida omständigheter, som inträffat efter framläggandet av förevarande proposition, kunde motivera ett tillmötesgående i viss mån av i motionen framförda önskemål. Den reglering av handeln med och förbrukningen av läder och skodon m. m., som påbjudits genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 21 april 1943, har otvivelaktigt medfört en väsentligt reducerad arbetstillgång inom den privata

skoindustrien. Möjligheterna att på denna utlägga beställningar av skoreparationer för försvarets räkning bli emellertid beroende icke blott av svaret på frågan, om en sådan anordning ställer sig ekonomiskt lika fördelaktig som statlig drift. Dessa möjligheter begränsas även av hänsyn till att arbetare i försvarets tjänst, som för närvarande sysselsättas med skoreparationer, icke genom en dylik anordning böra berövas möjligheter till arbetsanställning, som eljest skulle stått dem till buds. Utskottet anser, att någon beskärning av de nu framlagda byggnadsprogrammen med de för skoreparationer beräknade utrymmena icke bör ifrågakomma liksom att dylika utrymmen böra beräknas vid den fortsatta planeringen av centrala anstalter. Utskottet vill emellertid med hänsyn till önskvärdheten av att icke i rådande läge öka svårigheterna på arbetsmarknaden inom skobranschen förorda, att det lägges i Kungl. Maj:ts hand att med beaktande av nämnda omständigheter bestämma tidpunkten för genomförande av centraliseringen såvitt angår skoreparationer.

Till det i propositionen framlagda förslaget om ersättning till personal, som i samband med organisationens genomförande entledigas från sin anställning, kan utskottet ansluta sig. Utskottet har alltså icke kunnat tillstyrka det i motionen II: 341 framställda yrkandet rörande dylik ersättning. Utskottet vill i detta sammanhang erinra, att arbetare, som erhåller avskedsersättning enligt de i propositionen föreslagna reglerna, tillika — om befattningsenliga förutsättningar därför äro förhanden — är berättigad till tjänste- och familjelivränta. Enbart sistnämnda förmåner torde åtminstone för något äldre löntagare få anses uppväga den engångsersättning, som skulle utgå enligt kungörelsen 1926: 10. Utskottet förutsätter, att i den mån så är möjligt befattningshavare, som icke kan anställas inom den centraliserade organisationen, beredes tillfälle till annan likvärdig sysselsättning i försvarets tjänst eller i annan statstjänst. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare föreskrifter i dessa ämnen i huvudsaklig överensstämmelse med vad föredragande departementschefen anfört.

Vad i propositionen i övrigt i förevarande sammanhang anförts har icke föranlett erinran från utskottets sida.

II. Förslag om uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland.

Då det ur skilda synpunkter synts departementschefen angeläget, att den tilltänkta centraliseringen snarast kommer till stånd, har departementschefen tillstyrkt, att medel nu anvisas för inrättande i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland, och har till behandling upptagit de föreliggande förslagen vart för sig i nu nämnd ordning.

1. Central tvätt- och reparationsanstalt i Stockholm.

Den ifrågavarande anläggningen avses enligt *utredningens* förslag skola betjäna följande truppförband och anstalter ur armén, marinen och flygvapnet, nämligen Svea livgarde, Upplands regemente, Livregementet till häst, Göta pansarlivgarde, Södermanlands pansarregemente, Svea artilleriregemente, Stockholms luftvärnsregemente, Svea ingenjörkår, Signalregementet, Första tygkompaniet, Första intendenturkompaniet, krigsskolan, infanteriskjutskolan, arméns underofficersskola, Stockholms örlogsstation, Vaxholms kustartilleriregemente, sjökrigsskolan, Västmanlands flygflottilj, Roslagens flygflottilj, Svea flygflottilj, Södermanlands flygflottilj, Bråvalla flygflottilj, Upplands flygflottilj, flygkadettskolan och det blivande garnisonssjukhuset i Stockholm. Eventuellt skulle dock Bråvalla flygflottilj hänvisas till annan centralanstalt. Frågan härom har förutsatts få bli beroende på fortsatt utredning.

Utredningen har förordat anstaltens förläggande till ett inom Järvafältet beläget område omkring 800 meter söder om Norrvikens järnvägsstation. Med hänsyn till det planerade uppförandet av ett nytt garnisonssjukhus på Järvafältet har utredningen räknat med, att anstalten skall dimensioneras icke allenast med hänsyn till att den skall betjäna ovannämnda förband och anstalter utan jämväl detta sjukhus. Anläggningen har förutsatts utförd antingen i betong eller betongstomme med ytterväggar av tegel. Då kostnadsminskningen i det senare utförandet är ringa, har utredningen dock förordat byggnadens utförande i betong. De totala byggnadskostnaderna, däri inberäknat kostnader för skyddsrum i källarvåningen, ha beräknats till 1 285 000 kronor. Med avseende å maskinutrustningen har utredningen förutsatt, att vissa maskiner och inventarier kunna övertagas från nuvarande verkstäder och tvättinrättningar. Härutöver erforderliga maskiner beräknas draga en nyanskaffningskostnad av sammanlagt 470 000 kronor.

Såsom chef för anläggningen borde enligt utredningens mening avses en högskoleutbildad ingenjör med god praktik som arbetsledare. Befattningen borde tillsättas på viss tid och inplaceras i lönegraden C 3. Utredningen har även framlagt förslag rörande administrations- och förmanspersonal vid anstalten, innebärande bland annat, att en tvättföreståndare skall anställas med placering i lägst lönegraden MEo 17 samt 1 skrädderiförman i lönegraden MEo 14 och en skomakeriförman i samma lönegrad. Antalet arbetare, om komma att sysselsättas vid anstalten, har beräknats till 127, varav 43 manliga och 84 kvinnliga.

I de över utredningens förslag avgivna utlåtandena ha *arméförvaltningens intendentur- och civila departement* framställt vissa erinringar mot den av utredningen föreslagna planläggningen av anstalten, och de ha även funnit byggnadskostnaderna vara för lågt beräknade. Jämväl *försvarsväsendets verkstadsnämnd* har ansett byggnadskostnaderna lågt beräknade med hänsyn

till det av utredningen förutsatta utförandet men har dock funnit vissa ändringar i byggnadernas planläggning och byggnadstekniska utförande kunna genomföras, varigenom vissa besparingar skulle kunna ernås.

Med avseende å personalbehovet ha *intendentur- och civila departementen* uttalat, bland annat, att den föreslagna lönesättningen i vissa fall vore för hög, något som främst gällde chefsbefattningen samt befattningarna såsom tvättföreståndare och förmän. *Allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd* ha ansett en inplacering av tvättföreståndaren i lönegraden MEo 16 vara tillfyllest, och *statskontoret* har föreslagit dennes inplacering i lönegraden MEo 15 samt skrädderi- och skomakeriförmännens hänförande till lönegraden MEo 13.

2. Central tvätt- och reparationsanstalt i Boden.

Bodenanläggningen är enligt *utredningens* förslag avsedd att betjäna följande truppförband och anstalter, nämligen Norrbottens regemente, samma regementes jägarbataljon i Kiruna, Norrbottens artillerikår, Bodens artilleriregemente, Luleå luftvärnskår, Bodens ingenjörkår, Signalregementets kompani i Boden, Tredje tygkompaniet, Tredje intendenturkompaniet, Norrbottens flygbaskår och garnisonssjukhuset i Boden.

Utredningen har förordat anstaltens förläggande till ett område mellan staden och truppförbandens förläggingsområden eller samma tomtområde som i annat sammanhang ifrågasatts för en badinrättning för Bodens garnison och Bodens stad. Anstalten har beräknats för en årskapacitet av 850 000 kilogram vanlig tvätt och 80 000 kilogram kemisk tvätt. Anläggningen har ansetts böra utföras i betong och de totala byggnadskostnaderna ha beräknats till 675 000 kronor. Nyanskaffningskostnaderna för erforderlig maskinutrustning ha beräknats till 215 000 kronor. Vissa maskiner förutsättas kunna övertagas från nuvarande verkstäder.

Befattningen såsom chef för anstalten, avsedd för en kvalificerad ingenjör, har ansetts böra tillsättas för viss tid och inplaceras i lönegraden C 2. Av den såsom erforderlig beräknade administrations- och förmanspersonalen har utredningen ansett tvättföreståndaren böra hänföras till lägst lönegraden MEo 15, skrädderiförmannen till lönegraden MEo 13 och skomakeriförmannen till samma lönegrad. Vid anstalten beräknas sammanlagt 59 arbetare komma att sysselsättas, varav 17 manliga och 42 kvinnliga.

Arméförvaltningens intendentur- och civila departement ha beträffande föreslagen planläggning av anstalten framställt vissa anmärkningar och ha ansett byggnadskostnaderna för lågt tilltagna. *Verkstadsnämnden* har jämväl beträffande denna anläggning anfört samma synpunkter på byggnadskostnaderna som i fråga om den föreslagna Stockholmsanläggningen. *Allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd* ha ifrågasatt, huruvida icke anstaltens chef borde kunna inplaceras i lönegraden C 1. Vad beträffar tvätt-

föreståndaren ha lönenämnderna funnit en inplacering i lönegraden MEo 14 vara tillfyllest. Vad slutligen beträffar skrädderi- och skomakeriförmännen, ha lönenämnderna ifrågasatt, huruvida en inplacering i högre lönegrad än MEo 12 vore motiverad. *Statskontoret* har föreslagit den jämkningen i löneställningen för förmanspersonalen, att tvättföreståndaren borde hänföras till lönegraden MEo 13 samt skrädderi- och skomakeriförmännen till MEo 12.

3. Central tvätt- och reparationsanstalt på Gotland.

Den ifrågavarande anläggningen är enligt *utredningens* förslag avsedd att betjäna de till Gotland förlagda truppförbanden. Såsom i det följande närmare beröres, har utredningen förutsatt, att anstalten skulle ombesörja jämväl landstingets sjukvårdsinrättningars tvättbehov. Anläggningen har föreslagits förlagd till Visby å kronan tillhörig mark i närheten av infanteriregementets kasernområde. I fråga om anstaltens dimensionering har utredningen framhållit, att anläggningen skulle behöva ha årskapacitet av i runt tal 300 000 kilogram vattentvätt för att tillgodose de på Gotland stationerade förbanden. Med hänsyn till denna jämförelsevis ringa omfattning, vilken skulle bli ekonomiskt mindre gynnsam, har utredningen undersökt möjligheterna till samarbete med andra myndigheter. Det har därvid visat sig, att önskemål om sådant samarbete föreligger från landstingets sida i fråga om dess sjukvårdsinrättningar, vilkas årliga tvättgodsmängd uppgå till omkring 150 000 kilogram, om man bortser från epidemisjukhusets tvätt, vilken av sanitära skäl icke bör utföras vid den centrala anstalten. Utredningen har förordat samarbete med landstinget på angivet sätt. Behovet av kemisk tvätt har beräknats till omkring 45 000 kilogram per år.

Erforderlig nybyggnad för den blivande centralanstalten har ansetts böra utföras i trä, och de totala byggnadskostnaderna ha uppskattats till 287 000 kronor. Nyanskaffningskostnaden för erforderlig maskinutrustning har uppskattats till 103 000 kronor. Vissa maskiner förutsätts kunna övertagas från nuvarande verkstäder och tvättinrättning.

Såsom chef för den nya centrala anläggningen har beräknats en på viss tid tillsatt ingenjör med inplacering i lönegraden C 1. Av administrations- och förmanspersonal, som ansetts erforderlig, har bland andra beräknats en förman för var och en av tvätt-, skrädderi- och skomakeriavdelningarna, samtliga hänförda till lönegraden MEo 12. Det för anstalten beräknade erforderliga antalet arbetare har uppgivits till 32, nämligen 10 manliga och 22 kvinnliga.

I fråga om bestridande av kostnaderna för den föreslagna centralanläggningen, vilka, såsom av det föregående framgår, beräknats till sammanlagt 390 000 kronor, har utredningen erinrat, att riksdagen tidigare anvisat tillsammans 390 000 kronor för uppförande av tvättinrättningar vid Skaraborgs regemente, Gotlands infanteriregemente och Norrlands artilleriregemente, och

förutsatt, att ifrågavarande anslagsmedel finge tagas i anspråk för bestridande av kostnaderna för uppförande i enlighet med utredningens förslag av central tvätt- och reparationsanstalt i Visby.

I de över utredningens förslag avgivna utlåtanden ha de hörda myndigheterna uttalat bland annat följande.

Marinförvaltningen har tillstyrkt utredningens förslag men ansett, att den under uppförande varande tvättinrättningen i Fårösund bör bibehållas i reserv, även om den centrala anstalten kommer till stånd.

Arméförvaltningens intendentur- och civila departement ha ifrågasatt lämpligheten att på förslaget sätt utöka tvättgodsmängden med persedlar från landstinget, när denna tvätt till stor del hade helt annan karaktär än det militära tvättgodset. *Gotlands läns landstings förvaltningsutskott* har i princip förordat det av utredningen föreslagna samarbetet, men har icke ansett sig kunna bedöma de ekonomiska konsekvenserna för landstinget. Då det syntes förvaltningsutskottet önskvärt, att frågans lösning ej fördröjdes, har förvaltningsutskottet förordat, att direkta förhandlingar upptagas mellan landstinget och kronan.

Den av utredningen föreslagna planläggningen av anstalten har givit *intendentur- och civila departementen* anledning till vissa erinringar. Departementen ha vidare ansett, att såsom chef för anstalten borde avses en verkmästare i lönegraden MEO 18. *Allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd* ha för sin del funnit chefsbefattningen böra inplaceras i lönegraden MEO 22, när det icke syntes nämnderna erforderligt att för befattningen avse en person med ingenjörsutbildning. *Statskontoret* har likaledes funnit den föreslagna löneställningen för anstaltens chef vara alltför hög och ansett densamma böra hänföras högst till lönegraden MEO 24.

Departementschefen har för egen del rörande de nu föreliggande detaljförslagen anfört följande.

De av utredningen framlagda förslagen om uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland synas mig i allt väsentligt kunna godtagas.

Vad valet av platser för de blivande anläggningarna beträffar, har densamma övernått i samförstånd med vederbörande militära myndigheter. Under remissbehandlingen ha några erinringar icke framställts mot de ifrågasatta placeringarna. För egen del vill jag ansluta mig till utredningens förslag i detta hänseende. Skulle, vad Stockholmsanläggningen beträffar, före ärendets slutliga avgörande någon mera fördelaktig lösning inom samma kostnadsram som den föreslagna till äventyrs yppa sig, torde Kungl. Maj:t böra äga frihet att besluta efter omständigheterna.

De till grund för utredningens förslag i fråga om anläggningarnas dimensionering liggande beräkningarna ha i stort sett lämnats utan erinran från myndigheternas sida. Vad Gotlandsanläggningen beträffar ha de sakkunniga av driftsekonomiska skäl förordat samarbete med Gotlands läns landsting och utgått från att vid anläggningen skall mottagas tvätt från landstingens sjukvårdsinrättningar med undantag för epidemisjukhuset. Landstingets förvaltningsutskott har uppskjutit sitt slutliga ställningstagande till

frågan om dylikt samarbete, intill dess genom förhandlingar mellan landstinget och kronan förutsättningarna för samarbetet närmare klarlagts. För egen del vill jag med hänsyn till vad i ärendet anförts av arméförvaltningens intendentur- och civila departement framhålla, att en förutsättning för en dimensionering av denna anläggning med utgångspunkt från att vid densamma skall mottagas även sjukhustvätt måste vara, att denna anordning ur ekonomisk synpunkt är förordda. Till grund för ett ställningstagande måste därför läggas ytterligare undersökningar rörande de ekonomiska betingelserna. Det är min avsikt att åt de sakkunniga uppdraga att utföra dessa undersökningar liksom även att med landstinget upptaga överläggningar i denna fråga. På Kungl. Maj:t torde få ankomma att med ledning av de resultat, som därvid uppnås, träffa avgörande i ämnet. Vid kostnadsberäkningarna i det följande utgår jag emellertid från att det av utredningen åsyftade samarbetet med landstinget kommer till stånd och räknar alltså tills vidare med att anläggningen gives den av utredningen föreslagna storleken. Vad Stockholmsanläggningen beträffar vill jag — ehuru ställning ännu icke tagits till frågan om uppförande av ett nytt garnisonssjukhus på Järvafältet — icke resa erinran mot att denna tvättanläggning dimensioneras med tanke på att den skall kunna mottaga tvätt även från ett dylikt sjukhus.

I anledning av vad marin- och flygförvaltningarna i ämnet anført vill jag framhålla, att skäl icke synes föreligga att bibehålla de nuvarande tvättinrättningarna i avbidan på erfarenhet av den nya organisationen. Till frågan om fullföljande av den under inredning varande tvättinrättningen i Fårösund torde Kungl. Maj:t få taga ställning.

Mot de av utredningen beräknade engångskostnaderna för anstalternas uppförande ha arméförvaltningens intendentur- och civila departement framställt vissa erinringar. Enligt departementens uppfattning böra byggnadskostnaderna, såsom av handlingarna i ärendet framgår, uppskattningsvis höjas med 25 procent såvitt angår anstalterna i Stockholm och Boden. Även verkstadsnämnden har anført vissa erinringar i dessa delar men även ansett vissa kostnadsbesparingar möjliga att ernå genom ändringar i byggnadernas planläggning och utförande. Jag anser mig därför kunna lägga utredningens kostnadskalkyler till grund för anslagsäskande. Vad anläggningarnas planlösning och byggnadstekniska utförande angår, torde sådana ändringar därutinnan kunna vidtagas, som visa sig påkallade och kunna genomföras utan att byggnadskostnadernas storlek därigenom nämnvärt påverkas.

Jag tillstyrker fördens skull, att för ifrågavarande anläggningar beräknas ett belopp av sammanlagt (1 285 000 + 675 000 + 287 000 + 14 000 =) i uppåt avrundat tal 2 270 000 kronor för uppförande av byggnader samt ett belopp av (470 000 + 215 000 + 103 000 =) i uppåt avrundat tal 800 000 kronor för anskaffning av maskiner och annan utrustning. Härvid har jag ansett mig böra försiktigtvis räkna med att Gotlandsanläggningen planeras för övergång till växelström och att den förses med egen transformator.

Såsom av det föregående framgår ha de sakkunniga utgått från att till uppförande av den för Gotland avsedda anläggningen skulle få disponeras vissa av riksdagen för uppförande av tvättinrättningar vid Skaraborgs regemente, Gotlands infanteriregemente och Norrlands artilleriregemente anvisade anslagsmedel av tillhoppa 390 000 kronor. Häremot synes i princip icke vara annat att erinra än att ifrågavarande redan anvisade anslagsmedel torde kunna få disponeras för utförande av samtliga de tre nytillkommande

centralanläggningarna, vartill riksdagens medgivande bör inhämtas. De återstående byggnadskostnaderna, (2 270 000 — 390 000 =) 1 880 000 kronor, böra bestridas från de investeringsanslag, som i årets statsverksproposition (kapitalbudgeten, bilaga 2, punkterna 1, 6 och 7) föreslagits skola för armén, marinen respektive flygvapnet anvisas för budgetåret 1943/44 till utförande av Vissa byggnadsarbeten m. m. Sistnämnda kostnader torde böra uppdelas mellan ifrågavarande tre anslag i ungefärlig proportion till den omsättning som för var och en av anläggningarna kan anses belöpa på respektive armén, marinen och flygvapnet. På grundval av vissa från de sakkunniga under hand inhämtade uppgifter beräknar jag att av sagda kostnader bör på arméns ifrågavarande anslag falla ett belopp av 1 230 000 kronor, på marinen anslag ett belopp av 400 000 kronor samt på flygvapnets anslag ett belopp av 250 000 kronor.

Skulle det vid anläggningarnas utformande visa sig, att byggnaderna draga större kostnader än sålunda angivits, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att träffa avgörande rörande anläggningarnas utförande, varefter frågan om ytterligare medelsanvisning torde få underställas 1944 års riksdag.

Såsom jag i det föregående anfört ämnar jag senare denna dag föreslå, att ifrågavarande anläggningar för tvätt och annan reparationstjänst skola inordnas under ett affärsdrivande verk, vilket dock avses skola inrättas först från och med budgetåret 1944/45. Den anskaffning av maskiner och annan utrustning, som enligt det föregående bör ske, bör av princip ankomma på nämnda affärsverk och bekostas av detta utan anvisande av särskilt anslag å riksstaten. I avbidan på verkets inrättande torde det emellertid vara erforderligt att uppföra anslag för ändamålet för budgetåret 1943/44. Med tillämpning av samma anordning som i den till årets riksdag avlåtna propositionen nr 163 ifrågasatts beträffande viss maskinanskaffning för ammunitionsfabrikerna förordar jag, att nämnda anslag uppföres å kapitalbudgeten under Fonden för förslag till statsverket, vilket anslag i sinom tid bör tillgodoföras ersättning på sätt i nämnda proposition angivits. I överensstämmelse med vad i det föregående anförts förordar jag, att nämnda anslag bestämmas till 800 000 kronor.

I fråga om personalbehovet vid de tilltänkta anstalterna ha vissa erinringar mot utredningens förslag framkommit under remissbehandlingen.

Utredningen har förutsatt, att cheferna för Stockholms-, Boden- och Gotlandsanläggningarna skola såsom förordnandetjänstemän, tillsatta för viss tid, inplaceras i respektive lönegraderna C 3, C 2 och C 1. Såväl intendentur- och civila departementen som allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd ävensom statskontoret ha emellertid funnit den för sistnämnda befattning föreslagna löneställningen vara alltför hög. Lönenämnderna ha vidare funnit lönegraden C 1 tillräcklig för Bodenläggningens chef.

För egen del vill jag framhålla att jag vid anmälan av frågan angående organisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning kommer att förordna, att cheferna för vissa större fabriksanläggningar, som skola inordnas under det nya affärsdrivande verket — dock ej de förevarande tvätt- och reparationsanstalterna — som regel skola uppföras å C-löneplan samt att alternativa lönegrader skola för dem tillämpas. I fråga om övriga befattningar ämnar jag föreslå, att icke-ordinarie anställning skall tillämpas och att styrelsen för affärsverket skall äga att enligt av Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser fastställa antalet icke-ordinarie tjänstemän vid fabrikerna i 20:e och lägre lönegrader. Det sistnämnda bör äga tillämpning jämväl beträffande de förevarande tvätt- och reparationsanstalterna.

Med hänsyn härtill kan jag icke biträda de sakkunnigas föreliggande förslag att de sistnämnda anstalternas chefer skola avlönas enligt C-löneplan utan föreslår, att extra ordinarie anställningsform skall komma till användning. Det lärer få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma de lönegrader, i vilka anstalternas chefer skola placeras, varvid de hörda myndigheternas erinringar böra komma under övervägande.

Även i fråga om löneställningen för personalen i övrigt ha myndigheterna påyrkat vissa jämkningar i förhållande till de sakkunnigas förslag. Då det emellertid vid bifall till det förslag till ny förvaltningsorganisation som senare denna dag framlägges bör ankomma på styrelsen för affärsverket, i vissa fall på Kungl. Maj:t, att träffa avgörande rörande personalens storlek och löneställning, anser jag mig icke heller i dessa delar böra i detta sammanhang närmare ingå på myndigheternas förslag.

Avlönings- och övriga driftkostnader liksom även förutnämnda ersättningar till övertalig personal böra vid inrättande av förutnämnda affärsverk bestridas av detta i enlighet med av Kungl. Maj:t fastställd stat. Särskilda anslag behöva alltså icke för dessa ändamål anvisas. Till frågan om bestridande av ifrågavarande kostnader under budgetåret 1943/44, alltså innan affärsverket kommit till stånd, torde jag få framdeles återkomma.

Utskottet. Utskottet finner i likhet med departementschefen de av reparationstjänstutredningen framlagda förslagen om uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland i allt väsentligt kunna godtagas. Det torde, på sätt i propositionen förutsatts, få ankomma på Kungl. Maj:t att träffa närmare avgörande i fråga om placeringen av Stockholmsanläggningen samt om storleken av anstalten på Gotland. Enligt vad utskottet inhämtat ha de i propositionen förutsatta förhandlingarna med Gotlands läns landstings förvaltningsutskott rörande de ekonomiska betingelserna för utförande av tvätt från landstingets sjukvårdsinrättningar vid sistnämnda anstalt numera fortskridit så långt, att förvaltningsutskottet i skrivelse till utredningen förordat, att dylikt samarbete under vissa angivna förutsättningar kommer till stånd.

De i propositionen gjorda beräkningarna av kostnaderna för uppförande av byggnader samt för anskaffning av maskiner och annan utrustning ha icke givit utskottet anledning till erinran, liksom ej heller det föreslagna sättet för dessa kostnaders bestridande. I enlighet med numera tillämpade principer torde det för anskaffning av maskiner och annan utrustning för centrala tvätt- och reparationsanstalter avsedda anslaget böra betecknas såsom investeringsanslag.

Av skäl, som departementschefen anfört, böra cheferna för ifrågavarande anstalter beredas extra ordinarie anställning. Det bör få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma de lönegrader, i vilka nämnda chefer skola placeras.

Vad i övrigt i propositionen i denna del anförts har ej heller föranlett någon utskottets erinran.

Under åberopande av vad i det föregående anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen må

1:o) a) besluta, att centralisation av underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel skall äga rum enligt de i propositionen nr 179 förordade grunderna med de avvikelser därifrån, som av utskottet i det föregående angivits;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad i propositionen nr 179 förordats besluta om avskedsersättning eller årlig ersättning åt personal, som i samband med omorganisationens genomförande entledigas från sin anställning;

c) medgiva, att kostnaderna för uppförande, i huvudsaklig överensstämmelse med vad i propositionen nr 179 förordats, av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland må bestridas med 390 000 kronor utav av riksdagen för uppförande av tvättinrättningar vid Skaraborgs regemente, Gotlands infanteriregemente och Norrlands artilleriregemente anvisade medel samt med återstoden, 1 880 000 kronor, från de under försvarsväsendets fastighetsfond för budgetåret 1943/44 anvisade investeringsanslagen till Vissa byggnadsarbeten m. m., därav 1 230 000 kronor från det under arméförvaltningens delfond uppförda anslaget, 400 000 kronor från det under marinförvaltningens delfond uppförda anslaget och 250 000 kronor från det under flygförvaltningens delfond uppförda anslaget;

d) å kapitalbudgeten under Fonden för förslag till statsverket till Anskaffning av maskiner och annan utrustning för centrala tvätt- och reparationsanstalter för budgetåret 1943/44 anvisa ett investeringsanslag av 800 000 kronor; samt

2:o) besluta, att motionerna I: 233 och II: 341 samt I: 235 och II: 342 — de båda sistnämnda i vad de avse undersökning rörande garnisonsvis ordnade reparationsanstalter — i den mån de icke kunna anses besvarade genom utskottets hemställan under punkten 1:o), icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 4 juni 1943.

På första särskilda utskottets vägnar:

ALGOT TÖRNKVIST.

I detta ärendes slutliga behandling hava deltagit:

från f ö r s t a kammaren: herrar *Andrén, Hage, Johan Nilsson* i Malmö, *Gränebo, Mannerskantz, Strand, Nordenson, von Heland, Robert Berg, Franzon, Nils Elowsson* och *Åqvist*; samt

från a n d r a kammaren: herrar *Törnkvist, Vougt, Persson* i Falla, *Svensson* i Grönvik, *Björklund, Fast, Ward, Lundberg* i Hälsingborg och *Olsson* i Kullenbergs-
torp, fröken *Nygren* samt herrar *Lundberg* i Uppsala och *Nilsson* i Steneberg.

Reservationer

i fråga om nedan angivna delar av utskottets utlåtande.

I. Principförslag beträffande centralisering av underhållstjänsten.

1:o) av herr *Mannerskantz*, som ansett, att utskottets yttrande å sid. 12—15 bort ha följande lydelse:

I likhet — — — (= utskottet) — — — sakkunnigas förslag.

Från vissa — — — (= utskottet) — — — kunna minskas.

Vad transportkostnaderna — — — (= utskottet) — — — ej ifrågakomma.

Reparationstjänstutredningen har — — — (= utskottet) — — — av driften.

Av det sagda framgår, att avgörandet av centraliseringsfrågan måste föregås av en avvägning av fördelar mot nackdelar. Utskottet har för sin del funnit starka skäl tala för en centralisering.

Av skäl — — — (= utskottet) — — — 1943: 302.

Den centraliserade — — — (= utskottet) — — — och mobilisering.

Utskottet vill — — — (= utskottet) — — — till dyrortsgrupperingen.

Till förslaget — — — (= utskottet) — — — förhållandena medgiva.

Av vad utskottet sålunda anfört framgår, att utskottet funnit sig icke kunna tillstyrka motionen I: 233. Det i motionen II: 341 framställda yrkandet om en centralisering garnisonsvis eller till orter, dit underhållstjänsten för flera förband på närliggande platser lämpligen kan sammanföras, samt den i motionerna I: 235 och II: 342 påyrkade undersökningen om garnisonsvis ordnade reparationsanstalter kan utskottet ej tillstyrka i annan mån än att, därest den fortsatta utredningen visar, att inga större ekonomiska olägenheter skulle framkomma genom ett användande i viss utsträckning av redan befintliga garnisonsverkstäder, antalet anstalter må kunna bli något större än vad i propositionen angivits. Härvid bör hänsyn tagas även till betydelsen av en god service, varav följer, att förläggning till garnisonsorter måste anses innebära vissa fördelar.

Utskottet har i sammanhang med behandlingen av förstnämnda motion haft under övervägande, huruvida omständigheter, som inträffat efter framläggandet av förevarande proposition, kunde motivera ett tillmötesgående i viss mån av i motionen framförda önskemål. Den reglering av handeln med och förbrukningen av läder och skodon m. m., som påbjudits genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 21 april 1943, har otvivelaktigt medfört en väsentligt reducerad arbetstillgång inom den privata skoindustrien. Möjligheterna att på denna utlägga beställningar av skoreparationer för försvarets räkning bli emellertid beroende icke blott av svaret på frågan, om en sådan anordning ställer sig ekonomiskt lika fördelaktig som statlig drift. Dessa möjligheter begränsas även av hänsyn till att arbetare i försvarets tjänst, som för närvarande sysselsätts med skoreparationer, icke genom en dylik anordning böra berövas möjligheter till arbetsanställning, som eljest skulle stått dem till buds. Utskottet anser, att någon beskärning av de nu framlagda byggnadsprogrammen med de för skoreparationer beräknade utrymmena icke bör ifrågakomma liksom att dylika utrymmen böra beräknas vid den fortsatta planeringen av centrala anstalter. Utskottet vill emellertid med hänsyn till önskvärdheten av att icke i rådande läge öka svårigheterna på arbetsmarknaden inom skobranchen förorda, att det lägges i Kungl. Maj:ts hand att med beaktande av nämnda omständigheter bestämma tidpunkten för genomförande av centraliseringen såvitt angår skoreparationer.

II. Förslag om uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland.

2:o) av herrar *Gränebo, von Heland, Svensson* i Grönvik och *Olsson* i Kullenbergstorp, som ansett, att utskottets yttrande å sid. 22 bort ha följande lydelse:

Utskottet finner i likhet med departementschefen de av reparationstjänstutredningen framlagda förslagen om uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm samt på Gotland i allt väsentligt kunna godtagas. Det torde, på sätt i propositionen förutsatts, få ankomma på Kungl. Maj:t att träffa närmare avgörande i fråga om placeringen av Stockholmsanläggningen samt om storleken av anstalten på Gotland. Enligt vad utskottet inhämtat ha de i propositionen förutsatta förhandlingarna med Gotlands läns landstings förvaltningsutskott rörande de ekonomiska betingelserna för utförande av tvätt från landstingets sjukvårdsinrättningar vid sistnämnda anstalt numera fortskridit så långt, att förvaltningsutskottet i skrivelse till utredningen förordat, att dylikt samarbete under vissa angivna förutsättningar kommer till stånd.

Vad angår förslaget om inrättande av en central reparationsanstalt i Boden synes det utskottet böra tagas under närmare övervägande av Kungl. Maj:t, om icke denna anstalt kan bli obehövlig med hänsyn till de rationa-

liseringsåtgärder med avseende å underhållstjänsten å nämnda ort, som redan vidtagits genom intendenturdepartementets försorg. Därest den föreslagna anstalten i Boden likväl skulle befinnas erforderlig, bör Kungl. Maj:t äga besluta om dess uppförande.

De i propositionen gjorda beräkningarna av kostnaderna för uppförande av byggnader samt för anskaffning av maskiner och annan utrustning ha i vad gäller anstalterna i Stockholm och på Gotland icke givit utskottet anledning till erinran. Utskottet finner sig även böra tillstyrka, att medel ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för inrättande av den föreslagna anstalten i Boden, men förutsätter, att Kungl. Maj:t icke disponerar för denna anstalt avsedda medel, förrän den ytterligare undersökning om denna anstalts behöflighet, som i det föregående förordats, verkställts.

Då enligt vad utskottet inhämtat försök pågå att för bland annat kommisstyger använda annan tvättmetod i stället för kemisk tvätt — på grund av att erfarenheterna av dylik tvätt givit vid handen, att persedlarnas kvalitet därigenom försämras — förutsätter utskottet, att resultaten av ifrågasvarande försök avvaktas, innan Kungl. Maj:t disponerar medel för anordnande av kemisk tvättning vid anstalterna.

I fråga om det föreslagna sättet för kostnadernas bestridande har utskottet intet att erinra. I enlighet med numera tillämpade principer torde det för anskaffning av maskiner och annan utrustning för centrala tvätt- och reparationsanstalter avsedda anslaget böra betecknas såsom investeringsanslag.

Av skäl, — — — (= utskottet) — — — skola placeras.

Vad i övrigt — — — (= utskottet) — — — utskottets erinran.